

N:o 202.

Af herr V. L. Moll m. fl., i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.

I Kongl. Maj:ts proposition n:o 74 till Riksdagen, angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan, förekomma följande uttalanden:

1:o) Den s. k. vattenfallskomitén yttrar:

Komitén hade redan vid ett besök i Trollhättan och dervid företagen undersökning af förhållandena vid Trollhätte strömmar kommit till den uppfattning, att det vore ett i hög grad eftersträfvansvärdt mål och öfverensstämmande med såväl det allmännas som enskildes intressen, att den genom nämnda strömmar alstrade, högst betydande vattenkraften snarast möjligt blefve tillgodogjord, och detta på ett sådant sätt, att framtidens kraf samt hvad som från nationalekonomisk synpunkt kunde anses mest fördelaktigt icke finge afventyras för erhållandet af en mera tillfällig fördel.

För sin del hade komitén kommit till den öfvertygelsen, att en enda större anläggning med en intagsdamm, en tunnel, ett turbinhus och en drift vore att föredraga framför flera smärre sådana. Genom jemförelsevis mindre anläggnings- och underhållskostnader samt genom ändamålsenligare tekniska anordningar kunde utan tvifvel den disponibla vattenmängden tillgodogöras för billigare pris och vida fullständigare medelst en större än medelst flera smärre anläggningar.

2:o) Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Elfsborgs län yttrar:

För den händelse kronan skulle föranlåtas att för ombyggande af Trollhätte kanal inlösa det nuvarande kanalverket med dess tillhörigheter och således erhålla eganderätt till östra stranden, saknades all utredning, huruvida icke kronan skulle kunna der på egen grund utan skada för kanalintresset, men på lämpligare sätt och med mindre kostnad än på vestra elfstranden utföra de för kraftuttagningen erforderliga anordningar. Ett brådstörtadt vidtagande i detta sakens dåvarande outredda och obestämbara läge af anläggningar, sådana som här afsåges, syntes desto mindre vara att förorda, som frågan för kronan ingalunda syntes vara af brådskande beskaffenhet.

I allt fall syntes förslaget om anläggningen å vestra stranden böra hvila i afbidan på nöjaktig utredning, huruvida det icke vore för kronan förmånligare att söka förvärfva eganderätt till östra stranden för att der vidtaga erforderliga anordningar för kraftuttagningen.

Enligt ett af Magnell uppgjort, utlåtandet vidfogadt förslag kunde anordningarna för kraftuttagningen utan intrång på kanalintresset förläggas till östra stranden, hvarmed skulle följa betydande fördelar för kronan, i hvilket afseende kunde framhållas anseelig besparing i anläggningskostnaden, befrielse för kronan att för erhållande af utrymme å vestra stranden afstå vattenkraft till ett värde af flere millioner kronor, erhållande för kraftstationen af rymliga, lätt planerade och välbelägna områden i stället för det i förslaget för kronans kraftstation afsedda, hvilket vore otillräckligt och för aptering otjenligt, möjlighet till fallhöjdens bättre tillgodogörande samt slutligen och framför allt förmånen för kronan att ensam föfoga öfver de anläggningar, som komme att göras å östra stranden, under det kronan deremot i afseende på det vatten och det område, som toges i anspråk för anläggningarna å vestra stranden, skulle erhålla endast andelsrätt.

3:o) Kammarkollegium yttrar:

För den händelse det af trafikchefen ingenjören Magnell, på uppdrag af Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande, uppgjorda förslag till anordningar af en fullständig vattenkraftuttagning på östra stranden vid Trollhättan skulle efter sakkunniges pröfning befinnas tillfredsställande och utförbart utan intrång å de för kanalens utvidgning och ombyggnad nödiga

utrymmen, syntes en sådan lösning af frågan om vattenkraftens tillgodogörande så fullständigt upphäfvad den förutsättning, från hvilken det af komitéen uppgjorda förslag till kontrakt om vattenledning för kraftuttagning å vestra stranden utgått, att detta sistnämnda förslag icke vidare torde förtjena något afseende.

att, då fastställande af komitéens förslag, i hvad det bestämde om bolagets rätt till land och vatten vid Önan, skulle komma att innebära en förlikning mellan parterna med eftergift å kronans sida af förmåner, hvilkas omfattning nu icke läte sig bestämmas, men hvilka möjligen kunde vara, såsom Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande antagit, högst betydande, hithörande bestämmelse i kontraktförslaget borde ur uppgörelsen uteslutas.

Så vidt undertecknade kunnat finna, har intet enda af dessa uttalanden blifvit i den kongl. propositionen på ett öfvertygande sätt vederlagdt, men det oaktadt föreslår Kongl. Maj:t ett aftal mellan kronan och Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, gående derpå ut, att kronan mot erhållande af en 700 meter lång och högst 200 meter bred strandremsa på vestra elfstranden till bolaget afstår en till 30,300 eventuellt 31,000 elektriska hästkrafter beräknad vattenkraft till pris af 5 kronor årligen för hästkraft, hvilken afgift hvart 50:de år kan revideras.

Ett tillförlitligt bedömande af frågan, huruvida nämnda afgift bör anses lämplig eller ej, möter gifvetvis stora svårigheter, men någon ledning för denna frågas bedömande erbjuder den i den kongl. propositionen ifrågasatta öfverenskommelsen rörande utarrenderande af vattenkraft åt egaren af Gullöfors bruk, hvilken kraft föreslås skola utarrenderas till ett pris af 9 kronor 50 öre för hästkraft; detta pris anser vattenfallskomitéen snarare lågt. Skilnaden 4 kr. 50 öre mellan det pris Gullöfors bruk skulle betala och det pris kraftbolaget skulle erlägga motsvarar för 30,300 hästkrafter ett årligt belopp af 136,350 kronor eller 6,11 0/0 ränta å det belopp at 2,230,000 kronor, hvartill kraftbolaget vid inköpet uppskattat hela den bolaget tillhöriga stranden, med hvilken då antagits följa vattenrätt. Med andra ord kan detta uttryckas så, att kronan af kraftbolaget tillbyter sig den ifrågavarande strandbiten, utan vattenrätt, mot en vattenkraft af omkring 30,000 hästkrafter, så lågt värdesatt, att skilnaden

emellan den afgift, bolaget skall betala till kronan för 30,000 hästkrafter, och den afgift, Gullöfors bruk skall betala till kronan för 30,000 hästkrafter, motsvarar öfver 6 % ränta å det belopp af 2,230,000 kronor, hvartill bolaget uppskattat *hela sin strand med vattenrätt.*

I detta sammanhang vilja vi framhålla den enligt vårt förmenande för bedömande af innebörden af Kongl. Maj:ts förslag viktiga omständigheten, att kronan enligt detsamma utan någon tvingande nödvändighet skulle för all framtid afhända sig en egendom, hvars värde redan nu kan räknas i ett flertal millioner, och som i framtiden kommer att få ett ännu mycket högre värde.

Då den förebragta utredningen icke synes oss fullständig, hvilket äfven framgår af trenne denna motion såsom bilaga vidfogade, i tidningen Aftonbladet offentliggjorda artiklar angående vattenkraften vid Trollhättan, författade af vice häradshöfdingen Ernst Hagelin, hvilken varit kronans ombud i rättegångarne rörande vattenrätten i Trollhättan, samt då vid det föreslagna aftalet med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag statens intresse icke synes oss hafva blifvit behörigen tillvarataget, tillåta vi oss vördsamt hemställa,

att Riksdagen, med afslag å Kongl. Maj:ts proposition n:o 74, angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan, ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta föranstalta om förnyad och fullständig utredning rörande tillgodogörande af ifrågavarande vattenkraft samt till Riksdagen inkomna med de förslag, hvartill sådan utredning kan gifva anledning.

Stockholm den 25 april 1902.

Victor Moll. M. F. Nyström.

K. G. Karlsson.

Bilaga.

(Ur Aftonbladet).

Vattenkraften vid Trollhättan.

(Från v. häradshöfding *Ernst Hagelin*, hvilken varit kronans ombud i de bekanta rättegångarna, hvarigenom kronan tillerkänts vattenrätten i Trollhättan, hafva vi bekommit följande inlägg i anledning af Kongl. Maj:ts proposition rörande tillgodogörande af nämnda vattenkraft.)

I.

Sedan genom två särskilda, af Kongl. Maj:t under nästlidna år meddelade domar de viktigaste rättegångarna angående rätten till vatten och öar i Trollhätte strömmar blifvit afgjorda till kronans förmån, har för en tid sedan till Riksdagen aflåtits en kongl. proposition angående tillgodogörandet af kronan tillhörig vattenkraft i Göta elf vid Trollhättan.

Resultatet af nämnda domar kan i korthet sammanfattas så, att kronan på grund deraf, att hon af ålder varit egare af Trollhätte strömmar, tillerkänts eganderätt till vattnet och samtliga fallen utmed vestra elfstranden vid Trollhättan, hvilken strand tillhör Trollhättans elektriska kraftaktiebolag.

Läget är sålunda det, att vattnet och fallen tillhöra kronan, men vestra stranden nämnda aktiebolag och att kronan till följd deraf icke kan begagna sig af vestra stranden för tillgodogörandet af det henne tillhöriga vattnet.

Öarna i fallen, till den del enskilda på grund af skatteköp icke hafva någon rätt till desamma, tillhöra kronan.

Östra stranden eges dels af kronan, som dock upplåtit sin andel på perpetuelt arrende till Trollhätte nya kanalbolag, och dels af sistnämnda bolag.

Den kongl. propositionen afser nu att vinna Riksdagens bifall att genom en öfverenskommelse med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag söka så ordna de genom ofvannämnda domar framkallade förhållandena, att kronan af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag förvärfvar eganderätt till ett stycke af vestra stranden för att få tillfälle att der kunna tillgodogöra sig en del af vattenkraften, emot det att kronan till bolaget upplåter rätt att för all framtid tillgodogöra sig en viss vattenmängd.

Detta skulle enligt nämnda proposition ske sålunda, att för uttagandet af vattenkraften kronan och Trollhättans elektriska kraftaktiebolag skulle, i enlighet med af ingenjören J. Gustaf Richert framlagda förslag, utföra hvar sin anläggning, hvardera beräknad för hela den disponibla vattentillgången, men för endast omkring halfva fallhöjden.

Bolagets anläggning, som skall tillgodogöra den öfre fallhöjden och är afsedd för högst 250 kubikmeter vatten i sekunden, skulle omfatta en reglerings- och intagsdamm ofvanför fallen mellan vestra elfstranden och Malgön samt en genom berget å vestra stranden sprängd tunnel från vattenintaget till stranden i närheten af Kung Oscars bro med en kraftuttagsstation, förlagd alternativt vid tunnelns nedre eller öfre del.

Kronans anläggning åter, som skall tillgodogöra den nedre fallhöjden, skulle omfatta en 16 meter hög dammbyggnad tvärs öfver Flottbergsströmmen äfvensom en afloppstunnel till vattenytan nedanför och en kraftstation, förlagd omedelbart ofvanför kanaldammen.

Den ersättning, som Trollhättans elektriska aktiebolag skulle lemna kronan för att erhålla rätt att sålunda för sin anläggning tillgodogöra sig ofvannämnda vattenkvantitet, skulle i hufvudsak bestå deri, att bolaget till kronan med eganderätt öfverläte ett markstycke, sträckande sig 400 meter nedanför och 300 meter ofvanför den för kronans anläggning projekterade dammen och med en största bredd af omkring 200 meter, samt till kronan betalade en årlig afgift af fem kronor för effektiv hästkraft per turbinaxel.

Bolagets anläggning beräknas, under antagande, att 250 kubikmeter i sekunden framleddes genom den härför afsedda tunneln, skola lemna alternativt 30,300 eller 31,000 elektriska hästkrafter.

Under samma förutsättning, beträffande den i anspråk tagna vattenkvantiteten, beräknas kronans anläggning skola lemna 34,400 elektriska hästkrafter.

Kostnaden för anläggningarna, fullt uppbyggda, har beräknats för bolagets till 5,000,000 kr., enligt det ena alternativet, och 4,600,000 kr. enligt det andra alternativet, samt för kronans till kr. 4,000,000, *i hvilket sistnämnda belopp icke medtagits kostnaderna för den härför erforderliga kanaldammens uppförande.*

Skulle detta förslag, för hvars hufvudgrunder här redogjorts, af Riksdagen antagas, skulle dermed vara *en gång för alla* bestämdt, huru hufvudsakliga delen af den oerhörda kraftkälla, som Sverige i Trollhättefallen eger, skulle komma till användning.

Det torde därför vara onödigt vidare framhålla, hvilken stor betydelse det beslut, som Riksdagen nu skall gå att fatta, innebär för hela landet och särskildt för vestra Sverige.

Uppenbart är, att vid denna frågas bedömande hufvudvigten måste läggas derpå, att vattenkraften uttages på det mest rationella och lämpliga sättet, samt att hänsynen till enskilda och mera tillfälliga intressen måste vika för det viktigare och allmänna, att vattenkraften i största möjliga utsträckning och på det äfven med hänsyn till framtida förhållanden fördelaktigaste sättet kan komma till användning.

I ett under föregående skede af denna fråga afgifvet utlåtande har också den s. k. vattenfallskomitén i öfverensstämmelse härmed uttalat: »att det vore ett i hög grad eftersträfvansvärdt mål och öfverensstämmande med såväl det allmännas som enskildes intressen, att den genom nämnda strömmar alstrade, högst betydande vattenkraften snarast möjligt blefve tillgodogjord, och detta på sådant sätt, att framtidens kraf samt hvad som från nationalekonomisk synpunkt kunde anses mest fördelaktigt icke finge äfventyras för erhållande af en mera *tillfällig* fördel.»

Den frågan uppställer sig då: har tillbörlig hänsyn tagits till denna synpunkt vid uppgörandet af nu ifrågavarande förslag?

I detta afseende bör då först tagas i betraktande, huruvida det nu föreslagna sättet¹ för vattenkraftens tillgodogörande medelst två särskilda anläggningar är det bästa och lämpligaste.

Innan ofvannämnda rättegångar blifvit slutligen afgjorda, hade, såsom bekant, år 1899 uppgjorts ett förslag till förlikning mellan kronan Trollhättans och elektriska kraftaktiebolag, enligt hvilket förslag, som icke ledde till något resultat, vattenkraften för kronan och bolaget skulle uttagas genom *en* å vestra elfstranden anlagd tunnel med två särskilda kraftstationer.

I sitt i anledning af detta förslag afgifna, ofvan berörda yttrande anför vattenfallskomitén: »För sin del hade komitén kommit till den öfvertygelsen, att en enda större anläggning med *en* intagsdamm, *en* tunnel, *ett* turbinhus och *en* drift vore att föredraga framför flere smärre sådana. Genom jemförelsevis mindre anläggnings- och underhållskostnader samt genom ändamålsenliga tekniska anordningar kunde utan tvifvel den disponibla vattenmängden tillgodogöras för billigare pris och vida fullständigare medelst en större än medelst flere smärre anläggningar.»

I motsats till hvad der uttalats har nu föreslagits utförandet af två särskilda anläggningar, hvarjemte ställes i utsigt, att för uttagande af ytterligare kraft ännu en anläggning i framtiden kunde komma till utförande.

Söker man en förklaringsgrund härtill, torde den finnas deri, att det ansetts, att kronan icke skulle ega möjlighet att tillgodogöra sin vattenkraft annorstädes än å vestra stranden samt att kronan därför måste förvärfva sig någon del af denna strand.

Härvidlag uppställer sig då den frågan, om icke möjlighet finnes att genom anläggningar å *östra* stranden uttaga vattenkraften.

Enligt hvad ofvan framhållits, eges denna strand delvis af kronan och delvis af Nya Trollhätte kanalbolag, som innehar kronans andel under perpetuel arrenderätt. Såsom bekant, är nu äfven frågan angående utvidgning af Trollhätte kanal brännande, och har genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg utarbetats förslag till ombyggnad af denna kanal.

Känt är äfven, att herr major Laurell framlagt ett storartadt och vidtgående förslag till sådan ombyggnad.

Med hänsyn till dessa planer, hvilkas genomförande, så vidt känt är, ännu dock befinna sig i förberedandets stadium och hvilka i den omfattning, som major Laurell tänkt sig, väl svårligen i nära liggande framtid kunna komma till utförande, har nu i propositionen såsom skäl mot kraftuttagningsanläggningens utförande å *östra* stranden anförts, att denna strand bör reserveras för kanal-anläggningarnas behof, ehuru det af vattenfallskomitén erkännes, att, »om icke något afseende behöfde fästas vid kanaltrafikens intressen, det väl kunde vara lämpligare att förlägga vattenkraftsanordningarna på den östra elfstranden, der nivåförhållandena medgäfvade vattnets framläppande i en öppen kanal och der bergets beskaffenhet voro bättre än på den motsatta stranden.»

Att märka är sålunda, att den östra stranden måste af kronan i sin helhet förvärfvas för kanalombyggnadens skull, hvilken väl icke kan komma till utförande genom Trollhätte nya kanalbolag, samt att expropriationsförordningen äfven utan frivillig uppgörelse sätter kronan i tillfälle härtill.

Det kan därför förutsättas, att kronan blifver egare af denna strand i sin helhet samt att sålunda eganderättsförhållanden icke kunna lägga något hinder i vägen för utförandet derstädes af anläggningar för vattenkraftens tillgodogörande.

Det enda hindret härför skulle sålunda vara hänsynen till kanalens behof, och det har också med stöd af vattenfallskomiténs och väg- och vattenbyggnadsstyrelsens utlåtande i propositionen anförts, att östra stranden i stort sedt bör reserveras för kanalens behof.

Emellertid torde denna fråga om kanalens ombyggnad och behofvet af östra strandens ovilkorliga reserverande därför icke vara så alldeles till fullo utredd, och någon plan, utvisande de projekterade kanalaneläggningarna och någon närmare redogörelse för desamma, innehåller icke propositionen.

Om det verkligen låter sig göra att utan kränkande af kanalintresset förlägga kraftanläggningen å östra stranden, finnes ingen nödvändighet för kronan att söka någon uppgörelse med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag angående förvärf af mark på vestra stranden, och med hänsyn till den stora betydelse, denna fråga sålunda eger, borde väl en mera ingående och detaljerad utredning, än som nu framlagts, förebringas, innan all tanke på dessa anläggningars förläggande på östra stranden öfvergifves.

Man synes helt och hållet hafva utgått från den förutsättningen, att kanalaneläggningarna ovilkorligen måste utföras i eller närheten af sjelfva fallen, men finnes icke möjlighet att förlägga dem längre upp i landet på afstånd från fallen, sålunda, att någon störande inverkan på dem från kraftanläggningarna icke kan befaras?

II.

Att icke alla sakkunniga dela farhågorna för kraftanläggningarnas förläggande på östra stranden, visar äfven trafikchefen, ingenjören C. J. Magnells af Konungens befallningshafvande i Elfsborgs län åberopade förslag, enligt hvilket såväl kraftaneläggningarna som en ny samfärdselkanal, till mycket stora dimensioner, förutom den nu redan der befintliga, kunna förläggas på östra stranden.

Vid bedömandet af östra eller vestra strandens företråde för kraftaneläggningarnas utförande måste äfven hänsyn tagas till sjelfva berggrundens beskaffenhet å de olika stränderna.

Såsom af det ofvan anförda framgår, har vattenfallskomitén uttryckligen förklarat den östra stranden härför vara lämpligare än den vestra.

Särdeles belysande är i detta afseende det särskilda yttrande, ledamoten i komiten, geologen doktor Fredrik Svenonius fogat vid komiténs senast afgifna utlåtande.

Det heter deri beträffande tunnelbyggnaderna på vestra stranden:

»Tunnelbyggnadernas utförande, i synnerhet vid öfre delen af fallsträckan, blir vida dyrare, än man efter vanliga beräkningsgrunder torde föreställa sig, enär berggrundens beskaffenhet skall medföra dels en mycket dålig sprängningseffekt, dels nödvändigheten af en kraftig artificiell infodring af tunneln efter mycket långa sträckor».

Efter att hafva framhållit, att med hänsyn till framtida olägenheter en tillloppstunnel medför mindre risk än en afloppstunnel samt att en afloppstunnel af nu tillämnade, hittills hos oss exempellösa dimensioner snarast komme att likna en stor flod med oerhördt rivande fors, än med väldig, än med obetydlig vattenmängd, samt att under närmare angifna förutsättningar genomslag af vattnet kunna inträffa, uttalar sig doktor Svenonius på följande sätt: »Tunneln skall fortfarande mycket väl fylla sin uppgift att afleda vattnet från kraftstationen, och detta vatten skall nog äfven ganska snart återkomma till Göta elf, men — nedanför kronans tillämnade station.

Möjligheten för kronan att en gång tillgodogöra sin tillämnade andel i Trollhätte strömmars storartade kraftförråd skulle sålunda helt och hållet blifva beroende af den noggrannhet och omsorg, hvarmed kraftbolaget bygger och vidmagthåller den i Gust. Richerts alternativ V föreslagna afloppstunneln, hvilket det varit min pligt att härmed framhålla.»

Det torde sålunda icke vara något tvifvel underkastadt, att sjelfva den naturliga beskaffenheten af den östra stranden är lämpligare än den vestra stranden för kraftanläggningarnas utförande, helst man genom de å östra stranden redan utförda kanalaneläggningarna kunnat erhålla erfarenhet beträffande berggrundens beskaffenhet derstädes.

Men äfven i ett ytterligare afseende än det ofvan antydda har den ännu sväfvande frågan om ombyggnaden af Trollhätte kanal fått spela in vid uppgörandet af det i propositionen framlagda förslaget.

Det har ofvan framhållits, att anläggningen af den för kronan tillämnade kraftstationen förutsätter uppförandet af en 16 meter hög damm öfver Flottbergsströmmen. Kommer denna damm icke till stånd, kan den för kronans anläggning beräknade vattenkraften icke uttagas på sätt, som i propositionen afsetts.

Nu är emellertid att märka, att denna damm, som i propositionen också benämnas kanaldammen, ingår såsom en hufvudsaklig del af de anordningar, som enligt ofvan antydda planer skola vidtagas för ombyggnad af Trollhätte kanal.

Men om dessa planer, hvilka afse att omändra kanalen så, att stora, djuggående fartyg skola kunna uppgå till Venern, och derfor äfven förutsätta dyrbara hamnanordningar derstädes, någonsin verkligen komma till utförande, derom vet man nu intet.

Äfven om storslagenheten i dessa kanalplaner, för hvilkas genomförande kostnaderna väl få beräknas i tre eller fyra tiotal millioner kronor, måste vinna erkännande, torde det dock med skäl kunna sättas i fråga, om kanalaneläggningar i sådan stor skala, hvarom här är fråga, äro af behovet verkligen påkallade.

Visst är, att å flera håll den meningen gör sig gällande, att trafikens behof äfven för en aflägsen framtid skulle vara tillfredsställande med en kanalaneläggning af långt mindre storlek och omfattning än den ofvan antydda.

Men skulle, då kanalfrågan skall företagas till afgörande, åsigter i sådan riktig afgå med seger, kan det förhållandet inträffa, att ofvan nämnda kanaldamm aldrig för kanalens behof kommer till utförande.

Är det antagligt, att denna damm, för hvars utförande någon kostnadsberäkning icke framlagts, skall utföras endast för utläggandet af den kronan tillämnade andelen i vattenkraften?

Genom det beroende, hvori kronans tillämnade kraftanläggning sålunda satts till utförandet af nämnda kanaldamm, innebär derfor ett godkännande af den nu framlagda förslaget för tillgodogörandet af kronans vattenkraft i viss mån en redan på förhand gifven förpligtelse till utförande af ofvan nämnda stora kanalplaner, beträffande hvilka emellertid icke någon närmare utredning framlagts.

I detta afseende böra särskildt märkas, att vattenfallskomitén uttryckligen framhållit, att den förordat förslaget om vattenkraftens uttagande medelst två särskilda anläggningar endast under förutsättning, att nämnda dammbyggnad kommer till stånd.

Komiten yttrar nemligen i sitt senast afgifna utlåtande:» Under förutsättning, att det genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg utarbetade förslaget till ombyggnad af Trollhätte kanal med deraf föranledd dammbyggnad öfver Flottbergsströmmen icke komme till stånd, vidhåller komitéen, att förslaget om vattenkraftens tillgodogörande medelst en enda stor vattenkraftsanläggning fortfarande vore ur teknisk och nationalekonomisk synpunkt den lämpligaste anordningen.»

Det torde häraf vara uppenbart, att en närmare kännedom om dessa planer för Trollhätte kanals ombyggnad och vissheten om, att desamma verkligen skola utföras, är en nödvändig förutsättning för antagandet af nu föreliggande förslag till de begge kraftanläggningarna.

Med hänsyn till det samband, hvori kronans kraftanläggning sålunda ställts till kanalplanerna, torde det med temligen stor visshet kunna antagas, att det faktiska förloppet blir det, att, så länge någon bestämmelse angående sättet för kanalombyggnaden icke träffats, hvilket kan dröja i årtionden, någon åtgärd för verkliga tillgodogörandet af kronans tillämnade andel i vattenkraften ej heller kommer att vidtagas.

Tillgodogörandet af den vattenkraft, som enligt propositionen skulle tillkomma Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, är deremot oberoende af de tillämnade kanal-anläggningarna.

Hvarför skall kronan, som dock är egare af hela vattenkraften, sålunda sättas i efterhand?

Skola fördelarne lika skiftas mellan kronan och kraftbolaget, borde sålunda, om anläggningarna verkligen måste utföras på vestra stranden, någon orätt icke ske, om ställningen ombyttes, så att kronan finge tillgodogöra sig den öfre fallhöjden och kraftbolaget den nedre, som nu tillämnas kronan.

Förutom den föreslagna afgiften, som kraftbolaget har att erlægga till kronan, utgör det vederlag, som kronan erhåller, det vid Flottbergsströmmen belägna markstycket, som afses till plats för kronans kraftstation.

För den, som närmare känner förhållandena vid Trollhättan, förefaller det egendomligt, att detta otillgängliga markstycke, som upptages af ganska höga mot elfven brant stupande berg och som därför för anordnandet för det dermed afsedda ändamålet torde erfordra dryga kostnader, kan, äfven om den stipulerade afgiften tages i räkningen, hafva sådant värde, att såsom equivalent därför skall lemnas hela kronans vattenkraft vid vestra elfstranden från och med Strömsbergs qvarn till Kung Oscars bro, motsvarande, enligt hvad ofvan nämnts, öfver 30,000 hästkrafter.

Af en viss betydelse vid frågans bedömande är också, att genom utförande af de två kraftanläggningarna samt den föreslagna dammen öfver Flottbergsströmmen, Trollhättefallens och vestra strandens utseende kommer att i hög grad förändras.

Såsom känt är, bidraga de skogklädda branterna på vestra sidan af elfven för närvarande i hög grad till Trollhättans skönhet.

Det är uppenbart, att genom förläggande dit af två särskilda kraftstationer samt genom uppförandet af den 16 meter höga dammen öfver Flottbergsströmmen, hvarigenom en lugnvattenbassin skulle bildas emellan densamma och ända till Kung Oscars bro, Trollhättan skulle i väsentlig mån förlora den karakter, den nu eger, och med all visshet icke till sin fördel.

Äfven deri torde ligga en maning att om möjligt söka skona vestra stranden och undvika den ifrågasatta dammbyggnaden.

Vidare ingår såsom en led i den tillämnade öfverenskommelsen mellan kronan och kraftbolaget, att den nu mellan dessa parter pågående rättegången angående rätt till landområde och vattenkraft vid Önan skulle nedläggas.

I denna rättegång går kronans talan ut derpå, att kraftbolaget skall förklaras berättigadt att för sina verk i Önan taga i anspråk endast så mycket landområde och så stor vattenquantitet, som erfordrades för drifvande af de från kronan skatteköpta qvarnar och sågar, som fordom legat på Önan, i det skick de vid deras skattläggning befunno sig.

För närvarande är trafikchefen, ingenjören C. J. Magnell, enligt förordnande af Konungens befallningshafvande i Elfsborgs län sysselsatt med att söka utreda, huru stor vattenquantitet samt huru stort landområde såsom utmål till dessa qvarnar och sågar rätteligen bör tillkomma kraftbolaget, och har i afbidan på denna utredning målets vidare handläggning vid häradsrätten uppskjutits till nästkommande september månad.

Det är här sålunda fråga om en mycket betydlig reducering af den rätt till vatten och land vid Önan, som för närvarande af kraftbolaget innehafves, och med hänsyn till den utgång, de redan slutligen afgjorda s. k. Trollhättemålen fått, bör man väl kunna utgå derifrån, att äfven denna rättegång skall leda till en för kronan gynsam utgång.

Kammarkollegium har ock i sitt i ärendet senast afgifna utlåtande förklarat sig fortfarande anse det vara önskligt, att förlikningen af denna tvist kunnat ur den ifrågasatta uppgörelsen uteslutas, liksom ock chefen för jordbruksdepartementet uttalat, att nedläggandet af denna rättegång icke vore fullt tilltalande, men hafva dessa betänkligheter fått vika bland annat af det skäl, att förlikningen angående Önan, sådan den föreslagits, icke kan anses vara af någon afsevärd betydelse uti den i öfrigt så stora och viktiga intressen omfattande öfverenskommelsen.

Häremot torde böra erinras, att det i denna saks nuvarande läge icke kan bedömas omfattningen och värdet af de rättigheter, som kronan sålunda skall till kraftbolaget afstå, liksom ock att frågan om Önan egentligen icke eger något samband med frågan om uppgörelsen beträffande vattenkraften i öfrigt, ehuru äfven dessa båda frågor nu sammankopplats.

Sammanfattas hvad som ofvan anförts, torde deraf framgå, att det med allt skäl kan ifrågasättas, huruvida det föreslagna sättet, att tillgodogöra vattenkraften medelst två särskilda anläggningar å vestra stranden är det ur nationalekonomisk och teknisk synpunkt lämpligaste, eller om icke en enda tunnelanläggning, hvilken bäst kunde förläggas på östra stranden, så framt detta läte förena sig med kanalintresset, är att föredraga framför de nu föreslagna anordningarna.

III.

Den omständigheten, att kronan icke eger någon mark å vestra stranden, har nu föranledt framläggandet af ett förslag, som icke torde kunna anses vara i och för sig tillfredsställande, utan endast kan hemta sitt berättigande ur hänsynen att skifta rätt mellan de olika egarna af stranden och vattnet.

Klart torde vara, att kronan såsom egare af allt vattnet innehar den starkaste positionen, samt att afslag från kronans sida på all uppgörelse med kraftbolaget måste föranleda dertill, att den vestra stranden blir för detsamma snart sagdt värdelös.

Af den allra största betydelse för landet är emellertid icke blott, att vattenkraften med det snaraste kommer till användning, utan ock att sättet för användningen blir det från alla synpunkter lämpligaste.

Vidare torde med fog kunna ifrågasättas, huruvida det, med hänsyn till den maktställning innehafvet af en sådan storartad kraftkälla, hvarom här är fråga, skänker sin innehafvare, kan vara riktigt att öfverlåta densamma i den utsträckning och den form, hvarom nu är tal, till den enskilda spekulationen.

Med hänsyn till det allmännas intresse och framtidens behof borde väl staten icke, på sätt som föreslagits, afhända sig rätten till den lättast tillgodogjorda andelen af Trollhättefallen, utan tvärtom söka eftersträfvä, att hela denna kraftkälla samlades i statens hand för att på bästa möjliga sätt tillgodogöras.

Såsom saken ligger, torde ett sådant mål, om den förhatliga utvägen att ställa sig afvisande mot all uppgörelse lemnas å sido, icke, så framt den östra stranden verkligen ej kan användas för vattenkraftens uttagande, nu kunna ernås på annat sätt, än att kronan genom köp förvärfvar sig eganderätten till vestra stranden.

I den kongl. propositionen har framhållits, att något erbjudande från kraftbolagets sida att till staten försälja stranden icke gjorts, och att då, enligt af bolaget sjelft lemnad uppgift, bolaget vid inköp af stranden, med hvilken då antagits följa vattenrätt, uppskattat densamma till 2,230,000 kr., minsta sannolikhet icke skulle förefinnas, för att bolaget skulle godvilligt underkasta sig den betydande förlust, en försäljning ensamt af den så dyrköpta stranden ovilkorligen måste medföra.

Det synes sålunda häraf framgå, att något försök till inledande af underhandlingar från kronans sida till inköp af vestra stranden icke blifvit gjort.

Hvad som afskräckt härifrån tyckes hafva varit det höga pris, hvartill bolaget uppskattat sin eganderätt till denna strand.

Härvidlag torde dock böra märkas, att det icke är gifvet, att värdet af denna strand, äfven om rätt till vattnet skulle vara förenad med densamma, verkligen är så stort som det, hvartill bolaget uppskattat detsamma.

Upplysande i detta afseende är, att då aktiebolaget de Laval's Elektriska Smältugn, som år 1896 bildades med ett anmaldt inbetaldt aktiekapital af femton millioner kronor, sistnämnda år af dr de Laval inköpte fastigheterna å vestra stranden, för Strömsbergs qvarn med tillhörande områden betalades 702,000 kr. samt för de öfriga fastigheterna 500,000 kronor.

Doktor de Laval hade sistnämnda år af grosshandlaren Joh:s Johansson från Göteborg likaledes för 702,000 kr. inköpt Strömsbergs qvarn med tillhörande områden, som då voro för bevillning taxerade för 96,500 kr., hvarvid bland köpevilkoren äfven bestämts, att säljaren skulle anses hafva fullgjort sin hemulskyldighet

medelst öfverlemnande af de för honom utfärdade lagfartsbevis å de försålda fastigheterna till köparen.

När sedermera fastigheterna den 22 februari 1898 af aktiebolaget de Lavals Elektriska Smältugn såldes till Trollhättans Elektriska Kraftaktiebolag, som, efter det häradsrätten i mål mellan kronan och ingenjören Albert bifallit kronans talan, att Toppöarna skulle tillhöra kronan på grund deraf, att kronan vore egare af Trollhätte strömmar i sin helhet, i januari 1898 bildades, upptogs köpeskillingen för fastigheterna å vestra stranden jemte fastigheter inom Luleå tingslag till ett belopp af 2,700,000 kr.

Enligt hvad som från tillförlitligt håll försports, har sedermera Trollhättans Elektriska Kraftaktiebolag, innan rättegångarnas afslutande, i sammanhang med andra öfverenskommelser, frikallat egaren af hemmanet Torsered, från hvilket en del af strandområdena på vestra stranden ursprungligen afsöndrats, från den honom åliggande hemulskyldigheten beträffande vattnet.

Kan det sålunda, enligt hvad ofvan relaterats, anses, att det värde, hvartill kraftaktiebolaget uppskattat fastigheterna på vestra stranden, är för högt samt att vid deras förvärfvande icke nog omtanke och försigtighet iakttagits, bör väl detta äfven inverka på frågan om storleken af den köpeskillning, kraftbolaget skäligen kan fordra af kronan, som dock genom samtliga domstolars i fråga om hufvudsaken enhälliga beslut tillerkänts eganderätten till allt vattnet.

Såsom bekant är, hafva ock aktier i Trollhättans Elektriska Kraftaktiebolag till betydliga belopp ingått i de mycket omtalade transaktionerna beträffande de norrlandska malmbolagen.

Från statens synpunkt bör det därför också vara af vigt tillse, att tillgodogörandet af den för Sveriges industri så betydelsefulla vattenkraften vid Trollhättan kommer i sådana händer, att det icke kan befaras, att densamma göres till föremål för en osund spekulation, som kan medföra, att hufvudändamålet icke så mycket sättes i vattenkraftens exploatering på det för industrien lämpligaste sättet, utan i syfte att på bästa vis för de deri intresserade afveckla äldre, intrasslade förhållanden.

Det torde sålunda icke kunna förnekas, att en mångfald skäl tala för, att det af regeringen nu föreslagna sättet för lösningen af frågan om tillgodogörandet af Trollhättans vattenkraft icke bör af Riksdagen godkännas.

Egendomligt är, att angående det nu framlagda förslaget något yttrande icke inhemtats från Konungens befallningshafvande i Elfsborgs län, som dock borde vara den myndighet, som är närmast förtrogen med förhållandena vid Trollhättan. I sitt yttrande angående 1899 års förslag framkastade denna myndighet redan tanken på inköp för kronans räkning af vestra stranden.

Söker man från det allmännas synpunkt bedöma frågan om vattenkraftens vid Trollhättan tillgodogörande, torde ock någon tvekan icke kunna föreligga derom, att det vore det mest önskvärda, om eganderätten till såväl östra som vestra stranden samlades i statens hand.

Då kronan sålunda vore egare af begge stränderna och, endast med obetydlig inskränkning af de redan skattsålda rättigheterna till användning af vatten för enskildt behof, äfven till allt vattnet, kunde frågorna om kraftuttagningen och kanalombyggnaden pröfvas utan någon hänsyn till tillfälliga och enskilda intressen.

Ernäendet af detta mål kan väl anses värdt någon uppoffring från kronans sida, och denna uppoffring bör väl kunna i fullt mått ersättas af den afkastning, som kunde vinnas af en i stort sedt planlagd, rationel uttagning af hela vatten-

kraften, vare sig denna öfvertages af staten sjelf eller öfverlemnades till den enskilda företagsamheten.

Önskvärdt är nog, att vattenkraften vid Trollhättan snarast möjligt kommer till användning, men om detta får anstå ett eller annat år, torde dermed icke så stor skada vara skedd, som om genom antagandet af ett utaf tillfälliga förhållanden framkalladt förslag, som dessutom icke synes i tillbörlig mån tillgodose kronans berättigade intressen, möjligheten att på bästa sätt tillgodogöra sig vattenkraften äfventyras.

Under nuvarande förhållanden synes, såsom ofvan framhållits, en tillfredsställande lösning af frågan icke kunna vinnas på annat sätt, än att kronan genom köp förvärfvar eganderätten till vestra stranden; och vore det högst beklagansvärdt, om något afgörande i frågan träffades, innan försök att för skälig ersättning komma i besittning af denna strand från kronans sida gjorts.

Det mest önskvärda för en lycklig lösning af denna för landet så betydelsefulla fråga torde sålunda vara, att den kongl. propositionen icke blefve af Riksdagen bifallen, men att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t ville anhålla, att åtgärder måtte vidtagas för inköp till skäligt pris för kronans räkning af den nu Trollhättans Elektriska Kraftaktiebolag tillhöriga vestra stranden af Göta elf vid Trollhättan.

Göteborg den 16 april 1902.